

Innhold

Forord til 4. utgave	11
--------------------------------	----

I GRUNNLAGSPRINSIPPER

1 Vitenskapelighet	15
Vitenskapelig kunnskap	15
Systematisk kritisk refleksjon	17
Refleksivitet	19
Relevans	21
Validitet	23
Kompromisser	25
2 Litt vitenskapsteori	26
Vitenskapelige paradigmer	26
Ontologi og epistemologi	27
Filosofiske røtter	28
3 Hva er kvalitative metoder?	30
Hva slags problemstillinger kan vi belyse?	30
Forståelse av innhold og mening	32
Før vi kan telle og måle	33
Når vi vil vite mer om hva tallene betyr	35
Metodologi og metode	35
Kvalitative metodetradisjoner	36
Forholdet mellom kvalitative og kvantitative metoder	38
4 Forskeren som fortolker	41
Om å bruke seg selv som forskningsverktøy	41
Situert kunnskap som resultat av tolkning	43
Forforståelse	44
Teoretisk referanseramme	47
Beskrivelse og tolkning	48
Ekkoeffekt	49

II FORSKNINGSPROSESSEN

5	Prosjektloggen	53
	Formål og utforming	53
	Hva skal med?	54
	Å lære av erfaringer	55
	Tre skritt frem og to tilbake	55
6	Utvalg	57
	Adekvate kunnskapskilder	57
	Strategisk utvalg	58
	Hvorfor ikke representativt utvalg?	60
	Informasjonsstyrke – $N = ?$	63
	Metning – et problematisk kriterium for utvalgsstørrelse	64
	Overførbarhet	66
	Utvalgsprosessen i praksis	67
7	Innsamling og bearbeiding av kvalitative data	69
	Ulike veier til levende kunnskap	69
	Fra erfaring og observasjon til rådata	72
	Filtrering og reduksjon	74
	Trinnvis prosess	76
8	Transkripsjon	77
	Et indirekte bilde av det som skjedde	77
	Fra tale til tekst	78
	Fremstill utskriftene selv	79
	Audiodata	81
	Tekniske finesser	81
9	Tolkning som levende prosess	83
	Svarene er avhengige av spørsmålene som stilles	83
	Analytisk reduksjon	84
	Beskrivelser, begreper og teoretiske modeller som resultater av analysen	85
	Teori som resultat eller premiss	87
	Hva er et resultat?	89

10 Kvalitativ analyse – systematikk og retning	91
Systematiske prosedyrer.	91
Analyse på langs og på tvers.	92
Tverrgående analyse – mange alternativer	94
11 Systematisk tekstkondensering	97
Symptombekymringer ved irritabel tarm – et eksempel	97
Klesvask som metafor	98
1 Helhetsinntrykk – fra villnis til foreløpige temaer	99
2 Meningsbærende enheter – fra foreløpige temaer til koder og sortering	100
3 Kondensering – fra kode til abstrahert meningsinnhold	105
4 Syntese – fra kondensering til beskrivelser, begreper og resultater	108
Påfølgende analyserunder	111
Terminologi	112
Tre skritt frem og to tilbake – induktiv og iterativ prosess . . .	113
Trenger vi å følge detaljerte prosedyrer?	115
Inspirert av fenomenologi, men ikke fenomenologisk analysemetode.	115
12 Formidling av resultatene – rapportering	117
Format og disposisjon	117
Hvilken kunnskap har analysen gitt oss?	119
Hvis dette var svarene – hva er da spørsmålet?	121
Veier til kunnskap i dette prosjektet	122
Hva betyr det vi har funnet?	123
Startsted	126
Litteraturreferanser	127
Sammendrag – abstract	128
Skrivearbeidet	129

III MER OM DESIGN OG DATA AV ULIKE SLAG

13 Kunnskap fra samtaler mellom mennesker	133
Det kvalitative forskningsintervjuet.	133
Legen som intervjuer.	135
Tid og ressurser.	137
Fokusgrupper – gruppeintervju.	138

14	Narrativer, kasuistikker og andre historier.	141
	Narrativ tradisjon og analyse	141
	Nettbaserte historier – skriftlige monologer	143
	Den medisinske kasuistikken	145
	Case study-design	146
	Diskursanalyse	148
15	Observasjon og deltakelse.	150
	Deltakerobservasjon	150
	Hvordan påvirkes observasjonene av observatøren?	152
	Observasjon uten deltakelse	153
	Hva slags kunnskap kan observasjonsdata gi tilgang til?	154
	Feltkunnskap og feltblindhet	155
	Å forske på seg selv	156
	Metaposisjoner	157
16	Aksjonsforskning	159
	Bidrag til sosial endring	159
	Aksjon og forskning hånd i hånd	160
	Aksjonsspiralen	161
	Forskningsspiralen	164
	Begrensninger ved eksperimentelle design	166
17	Implementeringsforskning	168
	Fra forskning til praksis	168
	Hva avgjør om implementeringen lykkes?	169
	Selektiv og pragmatisk prioritering av forskningsfokus	171
18	Kvalitativ metasyntese	174
	Systematiske oversikter	174
	Litteraturoversikter og metaanalyser	176
	Mer enn summen av de enkelte delene	176
	Søk, seleksjon og kvalitetsvurdering	177
	Syntese	179
	Metaetnografi	180

IV MER OM TEORETISKE SPØRSMÅL

19 Mellom teori og empiri	185
Den medisinske ballasten	185
Hypoteser	186
Vitenskapelige teorier	188
Teori som bakteppe og inspirasjon	189
Temateori kan skjerpe blikket	190
20 Validitet	192
Relevans igjen	192
Deltakersjekk	193
Konsensus som gyldighetskriterium?	194
Korrespondanse- og kriterievaliditet	195
Kommunikativ validitet – formidling	196
Pragmatisk validitet – brukbarhet	198
Hvor sant er sant?	199
21 Å kombinere metoder	200
Triangulering	200
Mixed methods	202
Spørreskjema med åpne svaralternativer	204
Ikke blande kortene – epistemologisk logikk	205
Motsigelser og samsvar	207

V TIL SLUTT

22 Ethiske utfordringer	211
Nærhet – tillit og nøkternhet	211
Dialog og bevisstgjøring	213
Selvforståelse og personvern	214
Å forske på kolleger	216
Ny kunnskap?	217
Søknad og godkjenning	218
23 Kvalitetsvurdering av kvalitative studier	219
Erkjennelsesmessige utfordringer	219
Litt om godt og dårlig	220
Metakriterier	221
Sjekklistor	222
EPICURE – en agenda for drøfting av vitenskapelig kvalitet	225

24 Noen råd i møte med det medisinske miljøet.	228
Ingen snarvei – lær håndverket	228
Aktive argumenter.	230
Dialog.	231
Alfabetisk litteraturliste	233
Register	251

Forord til 4. utgave

Kunnskap består av mer enn det som kan måles og veies. Medisinsk og helsefaglig kunnskap omfatter blant annet menneskers opplevelser og erfaringer med sykdom, helse og møter med helsevesenet. Mange utfordringer gjenstår hvis vi skal skape gode helsetjenester bygd på forskning om erfaringer og opplevelser blant pasienter og helsepersonell. For å komme videre trenger vi å utvide det medisinske kunnskapsfeltet. Kvalitative forskningsmetoder gir nye muligheter for innsikt og forståelse.

Denne boken ble første gang utgitt i 1996. Siden da har mye skjedd. Vi trenger ikke lenger omfattende argumenter for å legitimere bruken av kvalitative metoder, selv om mange fortsatt oppfatter de tradisjonelle kvantitative metodene som vitenskapelig gullstandard. Metodologiske debatter har bidratt til å gjøre kvalitative forskningsmetoder mer robuste og kreative, og et stort antall empiriske studier med varierende design og tilnærminger har sett dagens lys. Men det er et økende behov for refleksjon over hvordan vi kan skille mellom gode og dårlige kvalitative studier, og hva som skal til for å utvikle ny kunnskap.

Boken er beregnet på nybegynnere innen feltet. Du kan gjerne lese boken fra perm til perm, men du kan også ha utbytte av å lese utvalgte deler. Den erfarne forskeren vil gjennom hele boken finne mye kjent stoff angående selve forskningsprosessen. De første kapitlene, om grunnlagsprinsipper, er nødvendige for å forstå det som kommer videre, og bør leses av alle. Kapitlene om forskningsprosessen gir en konkret beskrivelse av ulike trinn underveis, med sikte på å vise forskjellige alternativer. Etter å ha lest disse kapitlene vil du kanskje lese utvalgte kapitler som utdyper spesielle temaer om design og feltarbeid. Kapitlene om teoretiske spørsmål er ment for den som har lyst til eller behov for å lese mer om emner som har vært summarisk behandlet tidligere i boken. Sluttkapitlene er antakelig aktuelle for alle lesere. Bruk det som er nytt og nyttig!

Boken skal vise vei gjennom praktiske eksempler. Jeg har brukt et omfattende utvalg av litteraturreferanser for å illustrere prinsipper og prosedyrer som presenteres. Som i foregående utgaver har jeg i stor grad holdt meg til referanser fra prosjekter der jeg selv har vært involvert, for det er lettere å bruke eksempler jeg kjenner godt fra før, enn å søke nytt stoff. Men dette er også uttrykk for produktiv aktivitet i forsknings-

miljøet omkring meg. Derfor viser jeg dette frem med stolthet, selv om jeg risikerer kritikk for forfengelighet eller for forbigåelse av andre aktuelle publikasjoner. Litteraturlisten er betydelig oppdatert og utvidet i forhold til forrige utgave.

I en innføringsbok som denne har jeg valgt å vektlegge håndgrep og fremgangsmåter, med risiko for å bli oppfattet som tekniker. Jeg har prioritert forenklete, oppskriftspregete anvisninger, men gitt mindre rom for nyanser, reservasjoner, og overveielser. Samtidig mener jeg at fantasi og kreativitet er sentrale virkemidler for kvalitative studier, og at fortolkning krever vitenskapsteoretisk basisinnsikt. Det er mange indikasjoner på at teknisk standardisering og ufordøyd filosofi blir prioritert på bekostning av ny kunnskap, også i kvalitative studier. Dette øker risikoen for at kvalitative metoder blir instrumentalisert eller fremmedgjort. Slike tendenser kan motvirkes ved å styrke kravet om at forskningen ikke bare skal være utført korrekt, men også lede frem til kunnskap som kan gjøre en forskjell.

Gjennom formidling og veiledning har jeg lært mye om temaer som erfaringsmessig skaper utfordringer og debatt. Derfor har jeg flere steder justert mine standpunkter i forhold til hvordan jeg tenkte tidligere. Mye av teksten i denne utgaven er revidert eller nyskrevet. Kapitlene om vitenskapsteori, tolkning, implementeringsforskning og teoretiske spørsmål er nye, likeså avsnitt om metodologi, kvalitative metodetradisjoner, situert kunnskap, ekkoeffekt, informasjonsstyrke, narrativ tradisjon, deltakerobservasjon, «mixed methods» og ulike sjekklister. Kapitlene om analyseprosessen har fått mange justeringer.

Takk til alle som har bidratt med innspill, kritiske bemerkninger og oppmuntringer! Min arbeidsplass, Allmennmedisinsk forskningsenhet i Bergen, bidrar stadig til å skape god og vedvarende energi for mitt engasjement i dette feltet gjennom anerkjennelse og konstruktiv inspirasjon.

Bergen, oktober 2016

Kirsti Malterud